

ОПАНАСЕНКО Наталія Іванівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки, теорії та методики початкової освіти

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний

педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ORCID ID: 0000-0002-3265-6421

e-mail: nataliopanasenko@gmail.com

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сьогодні важливою проблемою вищої освіти є розвиток у майбутніх фахівців самостійності в освітньому процесі. Актуальність її зумовлена необхідністю забезпечення безперервної освіти та самоосвіти майбутніх учителів упродовж усього життя. Вища школа поступово, але неухильно переходить від передачі інформації до управління освітньою діяльністю, формування в студентів навичок самостійної роботи. Самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час. Навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів, регламентується робочим навчальним планом [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Самостійна робота була предметом дослідження і педагогами минулого. Принцип самостійності в навчанні розглядається в педагогічній літературі з кінця XVII ст. Так, німецький педагог Ф. Дістервег називав самодіяльність засобом і водночас результатом освіти [2, с. 804]. Під самодіяльністю педагог розумів активність, ініціативу як важливу рису особистості. Мета виховання за Ф. Дістервегом полягає в тому, щоб розвинути в підростаючого покоління «самодіяльність у служінні істині, красоті і добру» [3, с. 69]. Питанню розвитку самостійності та активності учнів приділяв увагу К. Ушинський [2, с. 804].

Сучасні науковці В. Андрущенко, І. Бех, І. Зязюн та ін. досліджували проблему самовдосконалення, самореалізації особистості засобами навчання. Питання вміння педагога пробуджувати самостійність думки учнів розкривається в працях сучасних дидактів В. Лозової, О. Савченко та ін. Дослідники, які займаються проблемою організації самостійної роботи студентів (С. Архангельський, В. Буряк, М. Гарунов, Є. Голант, Б. Іоганзен, С. Зінов'єв, В. Козаков, О. Молібог, Р. Нізамов, М. Нікандров, П. Підкасистий та ін.), вкладають у це поняття різний зміст. Так, поняття «самостійна робота» трактують як:

– самостійний пошук необхідної інформації, набуття знань, використання цих знань для розв'язання навчальних, наукових і професійних завдань (С. Архангельський);

– як діяльність, що складається з багатьох елементів: творчого сприйняття й осмислення навчального матеріалу в ході лекції, підготовки до

занять, екзаменів, заліків, виконання курсових і дипломних робіт (О. Молібог);

– як різноманітні види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності студентів на заняттях або в позааудиторний час без безпосереднього керівництва, але під наглядом викладача (Р. Нізамов);

– як система заходів, спрямованих на виховання активності та самостійності як рис особистості, на набуття вмінь і навичок раціонального отримання корисної інформації (Б. Іоганзен).

Ряд науковців (В. Граф, І. Ільєсов, В. Ляудіс) розглядають самостійну роботу як систему організації педагогічних умов, що забезпечують управління навчальною діяльністю, яка відбувається за відсутності викладача. В окремих підходах вона ототожнюється з самоосвітою (С. Зінов'єв).

Дослідження науковців переконливо довели, що самостійна робота дозволяє успішно розв'язувати такі завдання: формувати усвідомлений процес засвоєння знань; удосконалювати вміння і навички, визначені програмою кожного навчального предмета; готувати майбутніх фахівців до усвідомленого застосування знань у практичній діяльності; розвивати пізнавальні здібності; виховувати культуру розумової праці; виробляти потребу ефективно підвищувати свою готовність до самостійної діяльності.

Викладач бере участь в організації самостійної роботи студентів, створюючи відповідні умови, під якими розуміють фактори, які діють в освітньому процесі та впливають як на навчальну діяльність, так і на її результати. При визначенні умов організації самостійної роботи необхідно враховувати, що до її результатів належать продукти діяльності, отриманий досвід, стан особистості, її внутрішні потреби до розвитку самостійності. Самостійна робота може здійснюватися як опосередковано за допомогою використання методичних вказівок, так і безпосередньо під контролем викладача, шляхом проведення консультацій, бесід [4].

Наша **мета** – проаналізувати зміст самостійної роботи в процесі вивчення «Історії педагогіки» майбутніми вчителями закладів початкової освіти.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури, узагальнення,

безпосереднє спостереження за діяльністю студентів і викладача в процесі навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самостійна робота студентів – це «планова індивідуальна або колективна робота студентів, що виконується за завданням і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі» [2, с. 804]. У наш час самостійна навчальна робота студента у вищому освітньому закладі «нарівні з аудиторною є однією з форм навчального процесу, істотною його частиною, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять» [2, с. 804]. Вона призначена як для оволодіння кожною дисципліною, так і для формування навичок самостійної роботи взагалі. Вона є самостійною діяльністю, учінням студента, яку науково-педагогічний працівник планує разом зі студентом, але виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом і контролем науково-педагогічного працівника без його прямої участі [5]. Під час вивчення навчальної дисципліни виокремлюють такі види самостійного учіння студента: слухання лекцій, участь у семінарських заняттях, виконання практичних і лабораторних робіт; відпрацювання тем лекцій та семінарських занять, виконання практичних і лабораторних робіт студентами заочної форми навчання; підготовка рефератів і курсових робіт, написання дипломної роботи; підготовка до модульного контролю та іспитів; робота з літературою та ін. [5].

У процесі навчання самостійна робота студентів виступає засобом закріплення знань, вироблення вмій та навичок, способом формування самостійності та активності особистості, її репродуктивних і творчих здібностей, професійного мислення. Л. Хомич у монографії «Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів» зазначає, що самостійна робота забезпечує саморозвиток майбутнього вчителя як складової становлення творчої особистості. Через вивчення навчальних дисциплін у студентів формуються такі компоненти саморозвитку, як самовизначення, самореалізація, самоорганізація [6].

Для успішного виконання студентом самостійної роботи викладачу необхідно створити відповідні умови, підвищити рівень мотивації виконання і т. ін. [2, с. 804]. Науковці Н. Гавриш, Т. Лопухіна виділяють такі соціально-педагогічні характеристики готовності майбутнього вчителя до самостійної навчальної діяльності: спрямованість на безперервну самостійну освітню діяльність, перспективність, постійний пошук, осмислення нових знань та застосування їх у педагогічній діяльності; адаптація до змін у педагогічній діяльності, мобільність у застосуванні новітніх програм та технологій; готовність до свідомої корекції власної професійної діяльності, поведінки та ставлення; відкритість новому досвіду, професійна активність, творча індивідуальність, готовність до розв'язання креативних завдань;

самокритичність, відповідальність, доцільність; перспективність у стосунках, постійне підвищення рівня спілкування, комунікації з іншими суб'єктами взаємодії [1].

Уже на першому курсі в процесі вивчення навчальних дисциплін педагогічного циклу, студенти мають ознайомитися із особливостями та головними проблемами навчальної та професійної самостійної навчальної діяльності, оволодіти основами продуктивної навчальної діяльності, зокрема основними методами, а також у них має виробитися позитивна мотивація щодо самостійної пізнавальної діяльності.

Навчальний курс «Історія педагогіки» синтезує ретроспективне становлення та розвиток освітніх і виховних систем від найдавніших часів і до сьогодення. Дисципліна висвітлює процес виникнення, становлення і розвитку основних педагогічних категорій: «навчання», «освіта», «виховання», педагогічних систем і концепцій, а також досвід освітньо-виховної практики. Вона розглядає історико-педагогічні процеси як Європи, так і України в різні періоди, починаючи від первіснородового ладу.

Майбутні вчителі, вивчаючи «Історію педагогіки», знайомляться з особливостями виховання та навчання підростаючого покоління в окремий історичний період, з ідеями визначних зарубіжних та українських педагогів. Таким чином, ця дисципліна «покликана глибше пізнати минуле й наблизити майбутнє».

Вивчення дисципліни «Історія педагогіки» відбувається за трьома модулями: практичним, теоретичним, самостійної роботи. Модуль самостійної роботи включає написання рефератів, роботу в модульному середовищі, виконання завдань самостійної роботи (практичні завдання), участь у конференціях, круглих столах, олімпіадах тощо.

З навчальної дисципліни нами розроблена тематика завдань для самостійної роботи таким чином, щоб вони сприяли розвитку інтересу в студентів до педагогічних знань. Самостійна робота з дисципліни «Історія педагогіки» передбачає написання рефератів на теми: «Методика розвиваючого навчання Й. Песталоцці», «Проблема вчителя та його підготовка в творах Й. Песталоцці», «Теорія національного виховання в Німеччині кінця XVIII – початку XX ст.», «Дидактика розвиваючого навчання Ф. Дістервега», «Система підготовки вчительських кадрів у творах і практиці Ф. Дістервега», «Основні напрямки розвитку педагогічної науки кінця XIX – початку XX ст.», «Реформаторство в педагогіці Заходу в кінці XIX – початку XX ст.», «Педагогічна система М. Монтесорі», «Реформи освіти в провідних країнах Заходу кінця XX – початку XXI ст.», «Християнство та його роль у розповсюдженні писемності в Київській Русі», «Літературно-педагогічні пам'ятки Київської Русі та їх вплив на розвиток школи і педагогіки в Україні», «Виховний ідеал українських

діячів «Просвіт» кінця XIX – початку XX ст.», «Громадський рух за пропаганду педагогічних ідей і поширення освіти серед народу в Україні кінця XIX – початку XX ст.» та ін. Студентам пропонується зробити презентацію до теми реферату.

Пропонуємо зразки завдань для самостійної роботи в модульному середовищі. Наприклад, тема «Виникнення виховання й освіти у світовій суспільній цивілізації. Виховання і навчання в античному суспільстві» передбачає такі завдання: 1.Охарактеризувати підходи світової науки до виникнення виховання як суспільного явища; 2.Охарактеризувати афінську систему виховання; 3.Проаналізувати зародження педагогічної теорії у філософських ученнях давньогрецьких мислителів. Тема «Педагогічна думка в епоху Середньовіччя, епоха Відродження та Реформації» включає завдання: 1.Проаналізувати типи виховних систем е. Середньовіччя. Обґрунтувати поняття «схоластичний тип мислення» на прикладі ідей учених-схоластів П. Абеляра, Ф. Аквінського; 2.Довести утвердження ідеалу гармонійного розвитку людини е. Відродження на прикладі роману Ф. Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель»; 3.Розкрити світоглядні позиції Я.А. Коменського. Проаналізувати його працю «Велика дидактика» з точки зору універсальної теорії «вчити всіх всьому». Завдання до теми «Педагогіка е. Просвітництва. Видатні діячі епохи пізнього Просвітництва в Європі»: 1.Проаналізувати освітній процес у школі В. да Фельтре під назвою «Будинок радості»; 2.Розкрити концепцію вільного природного виховання Ж.-Ж. Руссо на прикладі його твору «Еміль або про виховання»; 3.Охарактеризувати вікову періодизацію Ж.-Ж. Руссо на прикладі життя його героя Еміля (роман «Еміль або про виховання»). Завдання до теми «Шкільництво та педагогічна думка країн Європи кц. XVIII – XIX ст.»: 1.Проаналізувати філософсько-психологічну теорію «чистої дошки» Дж. Локка; 2.Проаналізувати теорію «елементарної освіти» Й. Песталоцці; 3.Ф. Дістервег вважав, що освіта полягає не в кількості знань, а в розумінні та в умілому застосуванні всього того, що знаєш. Прокоментуйте це твердження. Чому Ф. Дістервега називали «вчителем німецьких учителів»? Завдання до теми «Основні теорії європейської освіти нового часу (кінець XIX – початок XX ст.)»: 1.Розкрити зміст теорії «громадянського виховання» і «трудової школи» Г. Кершенштейнера; 2.Розкрити зміст теорії «вільного виховання» М. Монтессорі; 3.Розкрити зміст вальдорфської педагогіки як однієї з моделей вільної школи. Завдання до теми «Виховання, школа і педагогічна думка в Київській Русі»: 1.Проаналізувати систему освіти і шкільництва в Київській Русі; 2.Проаналізувати оригінальні твори давньоруської літератури на предмет виховання та навчання підрастаючого покоління («Слово про закон і благодать» Іларіона, «Повчання дітям» Володимира Мономаха); 3.Охарактеризувати християнство та його роль у

розповсюдженні писемності в Київській Русі. Тема «Освіта і виховання в Україні в е. Відродження та Ренесансу (XVI – перша половина XVIII ст.)» передбачає такі завдання: 1.Проаналізувати систему навчання у братських школах підвищеного типу в Україні; 2.Охарактеризувати систему навчання в Острозькій школі-академії; 3.Проаналізувати освітній процес у Києво-Могилянській академії. Тема «Українське шкільництво і педагогіка другої половини XVIII – першої половини XIX ст.» включає такі завдання: 1.Проаналізувати систему освіти України у складі Російської імперії (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.); 2.Проаналізувати розвиток освіти на Правобережній та Західній Україні (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.); 3.Проаналізувати концепцію «сродної праці» Г. Сковороди. Чому Г. Сковороду називали українським Руссо? Завдання до теми «Школа і педагогічна думка в Україні другої половини XIX – початку XX ст.»: 1.Проаналізувати роль культурно-освітніх товариств «Просвіта» у справі національної освіти (друга половина XIX – початок XX ст.); 2.Проаналізувати концепцію національного виховання С.Ф. Русової; 3.Проаналізувати діяльність українських культурно-просвітницьких товариств «Просвіта» у справі національної освіти в кінці XIX – початку XX ст. Завдання до теми «Школа і педагогічна думка в Україні XX ст.»: 1.Охарактеризувати розвиток українського шкільництва у період між першою і другою світовими війнами; 2.Охарактеризувати виховний ідеал української людини, створений у творі Г. Ващенко «Виховний ідеал»; 3.Охарактеризувати українську школу в роки другої світової війни і в повоєнний час та ін.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, виконання завдань такого типу буде сприяти пробудженню самостійності думки студентів, розширенню та закріпленню знань і вмій, що одержуються на лекціях, семінарах, розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців. Оволодівши досвідом самостійної діяльності під час навчання, майбутній учитель закладів початкової освіти зможе постійно поглиблювати свої знання, розвивати здібності розв'язувати професійні завдання, у нього виробиться позитивна мотивація до самостійної навчальної діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- 1 Гавриш Н.В. Організація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки / Н.В. Гавриш, Т.В. Лопухіна // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Серія: Педагогіка і психологія. – Вип.8. Ч.1. Ялта: РВВ КГУ, 2005. – С.8 – 14.
2. Енциклопедія освіти / [головний ред. В.Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / Левківський М.В. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
4. Організація самостійної роботи студентів. Методика викладання у вищій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// pidruchniki.com](https://pidruchniki.com) 88918

/pedagogika/organizatsiya_samostiynoyi_roboti_studentiv [дата звернення: 10.09.2018].

5. Самостійна робота студентів та її методика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/15341220/pedagogika/samostiyna_robota_studentiv_metodika [дата звернення: 10.09.2018].

6. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: [монографія] / Хомич Л.О. – К.: «Магістр-S», 1998. – 200 с.

REFERENCES

1. Havrysh, N. V., Lopukhina, T. V. (2005). *Orhanizatsiia samostiinoi piznavalnoi diialnosti maibutnikh pedahohiv u protsesi profesiinoi pidhotovky* [Organization of independent cognitive activity of future teachers in the process of vocational training]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Seriia: Pedahohika i psykholohiia*. Yalta.

2. *Entsyklopediia osvity* (2008). [Encyclopedia of education]. Kyiv.

3. Levkivskiy, M. V. (2003). *Istoriia pedahohiky: pidruchnyk* [History of Pedagogy: a textbook]. Kyiv.

4. *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv* [Organization of independent work of students]. *Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli*. Retrieved from https://pidruchniki.com/88918/pedagogika/organizatsiya_samostiynoyi_roboti_studentiv

5. Ortynskiy, V. L. (2009). *Samostiina robota studentiv ta yii metodyka*. [Independent work of students and its methodology]. *Pedahohika vyshchoi shkoly*. Kyiv. Retrieved

from https://pidruchniki.com/15341220/pedagogika/samostiyna_robota_studentiv_metodika

6. Khomych, L. O. (1998). *Profesiino-pedahohichna pidhotovka vchytelia pochatkovykh klasiv* [Professional and pedagogical training of primary school teachers]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Опанасенко Наталія Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, теорії та методики початкової освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів закладів початкової освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Опанасенко Наталія Іванівна – PhD in Pedagogy, Associate Professor of Pedagogy, Theory and Methodology of Elementary Education SHEI «Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhorii Skovoroda. State Pedagogical University».

Circle of research interests: vocational training of future primary teachers.

Дата надходження рукопису 16.10.2018 р.

Рецензент – к.техн.наук, доцент Рябець С.І.

УДК 37.01

ПАВЛЕНКО Анатолій Іванович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії
ORCID ID 0000-0002-6553-3057
e-mail: anatolypavlenko@ukr.net

ФАКТОРИ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ПЕДАГОГІКИ

*Семену Устимовичу Гончаренку (1928-2013),
Вченому і Вчителю посвячується*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Соціальна і культурно-історична зумовленість розвитку методологічного знання впливає на розвиток і зміну засад методології в цілому, про що свідчать дослідження філософських і загальнонаукових проблем методології починаючи від епохи античності.

Сьогодні визначення статусу і змісту методології педагогіки, як нової повноцінної галузі педагогічної науки, і саме тлумачення поняття «методологія» в педагогіці, залишаються одними із найбільш динамічно обговорюваних і багатовимірних. Як зазначає С.У.Гончаренко, «серед наукових понять, із якими доводиться мати справу педагогу, поняття «методологія» - одне із найбільш невизначених, багатозначних і навіть суперечливих» [2, с.498]. Проблеми становлення сучасної методології педагогіки знаходяться у фокусі посиленої уваги багатьох дослідників, починаючи переважно з самого початку «двохтисячних» років. З'ясування і аналіз основних факторів становлення сучасної методології

педагогіки дозволить сформулювати її системне визначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поліаспектні питання проблематики методології педагогіки на різних етапах її розвитку досліджуються в роботах педагогів С. Гончаренка, М.Данілова, П.Дмитренко, О.Дубасенюк, В. Загвязінського, В. Краєвського, В. Кравцова, Т. Кристопчук, Ч.Купісевича, В. Кушніра, А. Литвина, О. Новікова, І. Лернера, В.Оконя, І. Осмоловської, А. Павленка, В. Сидоренка, С. Сисоєвої, О. Сухомлинської, Я. Скалкової, М. Скаткіна, В. Сластьоніна, Н. Тверезовської, Д.Чернілевського, філософів Г.Васяновича, І. Зязюна, В. Кременя, психологів Г. Балла, С. Максименко та інших. Аналіз останніх досліджень і публікацій [4, 5, 9, 12, 15] показує, що становлення сучасної методології педагогіки відбувається не лише в результаті об'єктивного процесу розвитку педагогічного знання, як головної рушійної сили методологічних змін, а й в результаті впливу і системної взаємодії соціокультурних за змістом чинників (факторів), що мають відношення до методологічного знання різного рівня.